

Др Гордана М. Дракић, редовни професор
Универзитет у Новом Саду
Правни факултет у Новом Саду
G.Drakis@pf.uns.ac.rs

Др Урош Н. Станковић, асистент са докторатом
Универзитет у Новом Саду
Правни факултет у Новом Саду
U.Stankovic@pf.uns.ac.rs

СРПСКА ШТАМПА У ХАБЗБУРШКОЈ МОНАРХИЈИ О КОДИФИКАЦИЈИ ПРАВА У КНЕЖЕВИНИ СРБИЈИ*

Сажетак: У раду ће бити обрађено писање српске штампе у Хабзбуршкој монархији о кодификацији права у Кнежевини Србији. Аутори ће читавим предствити ступе Српске новине (Маџина за књижевство, художество и моду), Српских народних новина, Српског дневника, Свеиовида, Србобрана и Напреиика ђосвећене просецима насипанка траћанског, ирловачког и кривичног законика, као и законика о траћанском и кривичном иосипуку. Биће иружена иишребна објасињења о иодацима из штампе, уз иосебан наласак на њихову веродосијносип.

Кључне речи: Српска штампа у Хабзбуршкој монархији, Српски траћански законик (1844), Законик о судејском иосипуку у иарницама траћанским (1853), Законик о иосипуку судејском у траћанским иарницама за Књажесипво Србију (1860), Законик о иосипуку судском у траћанским иарницама (1865), Законик ирловачки за Књажесипво Србију (1860), Казниипелни законик за Књажесипво Србију (1860), Законик о иосипуку судском у кривичним делима (1865).

1. УВОД

Прве замисли о кодификацији права у Србији, према до сада познатим сазнањима, датирају од почетка друге половине 20-их година XIX века. Иако је Ђакова буна (1825) угушена, кнез Милош ју је очигледно доживео као

* Рад је настао као резултат истраживања на научноистраживачком пројекту „Правна традиција и нови правни изазови”, чији је носилац Правни факултет у Новом Саду.

довољно озбиљну опомену да макар привидно поправи начин своје владавине. У те привидне поправке свакако је спадао и кнежев налог из 1826. да се купе књиге свих европских закона.¹ Од 1827. до 1837. на српским законима радиле су нестручне комисије и нестручни појединци, а кодификаторски рад врло осетно је добио на квалитету преласком у Србију Јована Хацића и Василија Лазаревића. Док је рад првог добио признање у виду издавања Српског грађанског законика, други није имао среће да његови нацрти кривичног законика и законика о грађанском поступку постану прве српске кодификације из тих грана права.² Први српски законик о грађанском поступку донет је 1853. Он је већ 1860. замењен новим законом, који је, опет, 1865. уступио место новом кодексу, тако да је грађанско процесно право

¹ Miloš Jagodić, „Library of the Ministry of Foreign Affairs of the Principality of Serbia in 1846”, *Istraživanja* 26/2015, 127.

² Лазаревићев нацрт кривичног законика састојао се из два дела, од који је један имао 147, а други 64 табака. За прегледање тог пројекта је најпре 1841. формирана једна, а затим 1843. и друга комисија. У једном извештају Државног савета кнезу Александру Карађорђевићу од 8. маја 1845. наводи се да је само део нацрта прегледан. Из једног каснијег документа сазнајемо да је у септембру 1845. израда кривичног законика поверена Јовану Хацићу, тако да је између маја и септембра поменуте године Лазаревићев пројекат одбачен као основа за будући кривични законик. Део свог нацрта законика о грађанском поступку (главе 7–27) Лазаревић је 18. септембра 1843. предао земунском војном команданту Максимилијану Унгерхоферу, да га проследи српској влади, уз напомену да ће остатак пројекта изградити када српска влада измири своје новчане обавезе према њему. Лазаревићев пројекат, закључно са чланом 424, чува се у Архиву Српске академије наука и уметности у Београду. Његова систематика је следећа: О месној надлежности уопште (глава 1, чланови 1–10); О примирителном или сеоском, месном суду (гл. 2, чл. 11–34); О надлежности окружног суда (гл. 3, чл. 35–49); О поступку окружног суда уопште (гл. 4, чл. 50–82); О усменом поступку (гл. 5, чл. 83–111); О писменом поступку (гл. 6, чл. 112–151); О заступању по дужности јемства (гл. 7, чл. 152–153); О праву и дужности подношења тужбе суду и одбране од тужбе пред њим (гл. 8, чл. 154–160); О стечају (гл. 9, чл. 161–252); О доказима уопште (гл. 10, чл. 253–256); О признању (гл. 11, чл. 257–259); О писаним доказима или документима (гл. 12, чл. 260–287); О доказу помоћу сведока (гл. 13, чл. 288–307); О прибављању доказа за неку унапред могућу потребу (гл. 14, чл. 308–311); О доказу помоћу вештака (гл. 15, чл. 312–320); О главној заклетви којом се парница решава (гл. 16, чл. 321–330); О допунској заклетви (гл. 17, чл. 331–334); О заклетви за процену штете (гл. 18, чл. 335–338); О заклетви за истинито приказивање неког имања или дуга (гл. 19, чл. 339–342); О општим правилима при свакој заклетви (гл. 20, чл. 343–352); О пописивању парничних писама за пресуду (гл. 21, чл. 353–359); О пресудама (гл. 22, чл. 360–368); О жалбама и поступку поводом њих (гл. 23, чл. 369–413); О утицају Министарства правде (гл. 24, чл. 414); О добровољним поравнањима уопште (гл. 25, чл. 415–417); О изборном суду (гл. 26, чл. 418–423); О привременом личном затвору (гл. 27, чл. 424) Ради прегледа Лазаревићевог нацрта у јулу 1844. образована је комисија која је одлучила да Јован Хацић преради пројекат свог тада већ покојног колеге законописца. Архив Србије (АС), Државни савет (ДС), записник седнице Савета од 8. VII 1841; деловодни протокол Савета за 1841, бр. 258; записник седнице Савета од 18. VII 1844; *Српске новине* (СН), бр. 64, 9. VIII 1844; АС, Министарство иностраних дела – Внутренје одељење (МИД-В) 1845, фасцикла II, ред 254, Савет кнезу Александру, Београд, 8. V 1845; Архив Српске академије наука и уметности у Београду, 7966/17, нацрт законика о грађанском поступку Василија Лазаревића.

једина грана права у којој је за време постојања Србије као самосталне државе донето више од једног законика. Кривични и трговачки законик донети су 1860, а законик о кривичном поступку 1865.

Изградња правног система Кнежевине, чија је кодификација права врло важна компонента, била је део подизања потпорних стубова младе српске државе. Стога није изненађујуће што је доношење законика у Србији привукло пажњу листова оностраног Српства. Многи српски листови из Хабзбуршке монархије писали су о процесу кодификације права у Кнежевини Србији. У тексту који следи биће представљене вести овдашње српске штампе о доношењу српских кодекса. Аутори овог рада ће се приликом излагања ограничити на чланке из дневне штампе.³

2. ВЕСТИ О КОДИФИКАЦИЈИ ГРАЂАНСКОГ ПРАВА

Прва вест о раду на грађанском законуку потиче од 8. фебруара 1839.⁴ и објављена је у *Сербским народним новинама* Теодора Павловића.⁵ Аутор чланка о приликама у Србији од тог датума пренео је да влада уверење да ће „закони грађански” бити завршени до пролећа. Оптимизам се вероватно заснивао на томе што је Јован Хацић између августа 1838. и јануара 1839, према сопственим речима, радио на грађанској кодификацији и сачинио „приватно право”⁶. Но Хацић је после тога прекинуо рад на законуку и занимао се израдом других правних аката (устројствима Савета, Кнежевске канцеларије, централне државне управе, окружних судова и Апелационог суда и др.), па је 11. августа 1840. у *Сербским народним новинама* осванула истинита вест да је Хацић прешао у Нови Сад како би могао да се посвети изради грађанске кодификације, што у Србији због заузетости другим пословима није могао.⁷

³ Чланци *Свејшовида* биће обрађени закључно са 1859, јер је од 1860. тај лист излазио у Београду. Вид. Василије Крстић, *Историја српске штампе у Угарској (1791–1914)*, Београд 2003, 164.

⁴ Датуми у раду наведени су према јулијанском календару.

⁵ Већ у 12. броју *Српске новине* (*Маџазина за књижевство, художество и моду*) објављена је тачна вест да је Василије Лазаревић 8. фебруара те године прешао у Београд да заједно са Хацићем саставља српске законе. У *Сербским народним новинама* од 7. јануара 1839. изашла је вест да се говори како ће закони за Србију бити готови до пролећа. Вид. *Српска новина/Маџазин за књижевство, художество и моду*, бр. 51, 9. II 1838, 51; *Српске народне новине* (СНН), бр. 1, 7. I 1839, 4; Алекса Ивић, „Израда законика за Кнежевину Србију (од 1829–1843)”, *Архив за правне и друшћивене науке* 3/1921, 189.

⁶ Врло је могуће да је творац СГЗ мислио на одредбе о лицима према институционој систематици.

⁷ СНН, бр. 10, 8. II 1839, 39; исти лист, бр. 64, 11. VIII 1840, 256; Мираш Кићовић, *Јован Хацић* (*Милош Свејшић*): књижевна студија, Нови Сад 1930, 89, 107.

Број 60 *Сербских народних новина* за 1841. садржи критички интониран чланак о Хаџићевом кодификаторском раду. Аутор чланка наводи како грађански законик још није готов, али да је зато његов састављач до сада Србију коштао исувише – чак 16.000 талира сребра, и да му је за састављање грађанске кодификације већ исплаћено 1000 талира, а да ће добити још толико када оконча свој рад. Мада Хаџић Кнежевину није мало коштао, први део тврдње аутора чланка је неистинит, будући да је законописац током свог рада на законима (крај 1837 – крај јула 1840), уз повластице у виду бесплатних стана и дрва, добијао 200 талира месечно. Износ и динамика исплате Хаџићевог хонорара које аутор текста помиње били су део уговора који је законописац 29. јула 1840. закључио са српском владом.⁸

После делимично неистините критике на Хаџићев рачун, у *Сербским народним новинама* је 13. августа 1842. објављена дезинформација у прилог законописца. У тексту од тог датума наводи се како је грађански законик готов и како ће за неколико дана бити предат српској влади. Истина је, међутим, да је Хаџић у јуну 1842. молио да се предаја кодекса одложи за јесен. Други део чланка, као и онај из претходне године, садржи истините вести – да је законописац тражио да учествује у прегледању свог нацрта законика грађанског законика и да је за наставак свог законодавног рада у Србији тражио бољи смештај од претходног (у београдској царинарници) и годишњи хонорар од 3000 талира.⁹

Дописници *Сербских народних новина* пажљиво су пропратили завршну фазу кодификације грађанског права. Путу нацрта грађанског кодекса од предаје српској влади до издавања у *Сербским народним новинама* посвећено је неколико текстова. Први је објављен у двоброју 1–2 од 7. јануара 1843. Читаоци *Сербских новина* из њега су могли да сазнају да је формирана комисија са преглед нацрта грађанског законика у саставу председник Савета Стојан Симић, министар правде Паун Јанковић, саветници прота Матеја Ненадовић, Стефан Стојановић и Лазар Теодоровић, судија Апелационог суда Максим Ранковић, секретар те установе Јаков Димшић и сам Хаџић. Месец дана касније, пред читаоцима се нашла вест да је комисија завршила свој рад и поднела Савету прегледани текст пројекта. Аутор чланка навео је да је Хаџић законик послао кнезу Александру уз пропратно писмо, у којем се говори о његовом раду на грађанском кодексу и значају закона уопште, те да је то писмо објављено у *Сербским новинама*. Писмо је заиста и објављено у том листу, у броју 9 за 1843; у њему аутор СГЗ цитира део Цицеронових *Филиппика* о значају закона и помиње наводно Наполеоново казивање да се

⁸ СНН, бр. 60, 31. VII 1841, 238; Слободан Јовановић, *Политичке и правне расправе* I–III, Београд 1990, 278–279.

⁹ СНН, бр. 62, 13. VIII 1842, 252; Слободан Јовановић, „Српски законописац”, *Животи и рад дра Јована Хаџића*, Нови Сад 1899, 57.

нада како ће од Бога добити опроштај за многобројна убиства кад пред њега изађе са својим грађанским закоником. Аутор чланка о збивањима у Србији у броју *Сербских народних новина* од 30. јануара 1844. је са очигледним нестрпљењем очекивао да грађански законик за неколико дана буде издат. Готово у исто време Хаџић је писао карловачком митрополиту Јосифу Рајачићу да је законик у штампарији под његовим (Хаџићевим) „настојавањем”, али је у погледу датума изласка кодекса из штампе био много скептичнији него новинар *Сербских народних новина* и надао се да ће његово дело угледати свет до Ускрса. У 19. броју *Сербских народних новина* за 1844. објављено је да је грађански законик у штампи, а када је из ње изашао, у *Сербским народним новинама* од 2. априла 1844. био је подвргнут критици која би се могла назвати „Шероглић пре Шероглића”. Наиме, анонимни новинар СГЗ је окарактерисао као „изводни превод” Аустријског грађанског законика, додајући да српска кодификација има 950 чланова, за разлику од свог изворника који их има 1502, да су у СГЗ изостављени многи чланови из аустријске кодификације, да су многи чланови другачије распоређени и да је у српски кодекс увршћено свега неколико чланова којих нема у аустријском. Познато је да су сличне оцене о односу СГЗ и АГЗ изашле и из пера Павла Шероглића, али детаљно поређење садржине двају законика изнето од С. Аврамовића даје добре аргументе за став да је новинар *Сербских народних новина* био преоштар према српској кодификацији.¹⁰

3. ВЕСТИ О КОДИФИКАЦИЈИ ГРАЂАНСКОГ ПРОЦЕСНОГ ПРАВА

О кодификацији грађанског процесног права почело је да се пише релативно касно. Иако је подела послова између Хаџића и Лазаревића, према којој је израда законика о грађанском поступку пала у задатак овом другом, извршена још 1838, на прву вест о раду на овом законнику наилазимо тек у 1844. У броју 65 *Сербских народних новина* за ту годину пренета је вест из београдских *Србских новина* да је за преглед Лазаревићевог нацрта формирана комисија коју су чинили Стојан Симић, Јован Хаџић, Василије Лазић,

¹⁰ СНН, бр. 1–2, 7. I 1843, 4; СН, бр. 9, 29. I 1843, 33–34; СНН, бр. 11, 7. II 1843, 42; исти лист, бр. 9, 30. I 1844, 36; исти лист, бр. 19, 5. III 1844, 74; исти лист, бр. 26, 2. IV 1844, 102; Павле Шероглић, „Прегледъ Законника грађанскогъ за Княжество Сербію, 25. марта 1844. обнародованогъ”, *Бачка вила* 4/1845, 115–116; исти, *Рейлика на одговоръ ѿсѣйодина Милоша Свейиша у Уйуку III Ёзыкословноме или Преїлед II. Законика грађанскогъ за Сербію*, Београд 1847, 59 и даље; Сима Аврамовић, „Српски грађански законик (1844) и правни транспланкти – копија аустријског узора или више од тога”, *Српски грађански законик – 170 година* (ур. Милена Полојац, Зоран С. Мирковић, Марко Ђурђевић), Београд 2014, 22–24; АСАНУБ 9313/23, Хаџић митрополиту Рајачићу, Београд, 3. II 1844.

Сава Шилић и Максим Симоновић и да је та комисија одлучила да Хацић преради Лазаревићев нацрт. Почетком 1845. у *Србским народним новинама* појавио се подужи текст о приликама у Србији, у којем је стајало да законик о грађанском поступку још није завршен, али да је образована комисија чији је задатак да прегледа постојећу регулативу о грађанском поступку и предложи исправљање појединих постојећих и доношење неких нових прописа.¹¹ Крајем 1846, док је трајао застој у кодификацији грађанског поступка, аутор једног чланка у *Србским народним новинама* изразио је очекивање да ће законик о грађанском поступку бити издат.¹²

Кодификација грађанског поступка покренута је са мртве тачке 1848, али она тада није била тема овдашње српске штампе, разуме се, због тога што је борба за очување сопствене народности током те и наредне године бацила у засенак све остале теме. Али када је издавање законика о грађанском поступку било на видiku, аутор чланка у 33. броју *Србског дневника* за 1853. поздравио је ту вест, уз констатацију да су се парнице у Србији одуговлачиле јер тог законика није било, те да је исти разлог навео многе домаће и стране „капиталисте” да избегавају новчане послове са житељима Србије. Савет је, каже аутор чланка већ прегледао нацрт законика о грађанском поступку и треба да га поднесе кнезу на потврду. То се, узгред, догодило, 29. јула 1853, равно три месеца од изласка чланка из *Србског дневника*.¹³

Законик о грађанском поступку из 1853. није испунио очекивања. Како у свом стилу вели Слободан Јовановић, „почињу га критиковати тек што је издат”, па је већ 1856. формирана комисија за његову измену. Формирање те комисије било је једна од тема у *Србском дневнику* од 8. марта 1856, у којем је читаоцима саопштена тачна вест да је председник те комисије био министар правде Паун Јанковић Баћа. *Свешовид* и *Србски дневник* су у априлу исте године известили да је комисија сачинила нацрт новог законика о грађанском поступку.¹⁴ Аутор чланка у *Србском дневнику* надао се да ће пројекат бити одштампан и поднет на мишљење разним установама, као што је

¹¹ Више о раду те комисије вид. у Урош Станковић, „Рад комисије за унапређење грађанског поступка од 1845. године”, *Зборник радова међународној научној скупштини „Хармонизација грађанског права у региону” одржаног 26. октобра 2012. године на Палама*, Источно Сарајево 2013, 145–163.

¹² СНН, бр. 65, 17. VIII 1844, 259; исти лист, бр. 4, 14. I 1845, 14; исти лист, бр. 96, 5. XII 1846, 383.

¹³ *Србски дневник* (СД), бр. 33, 29. IV 1853; АС, ДС, 412/1853, Савет кнезу Александру, Београд, 29. VII 1853.

¹⁴ У кратким цртама, главне тачке једног нацрта законика о грађанском поступку заснованог на начелу усмености објављен је у *Србским новинама*, бр. 26 за 1859. Услед ограничене могућности коришћења архивске грађе ради превенције ширења заразне болести COVID 19, нисмо били у могућности да проверимо да ли је реч о пројекту који се помиње у тексту из *Србског дневника*.

то учињено са претходна два нацрта овог кодекса. Аутор је вероватно мислио на два нацрта законика о грађанском поступку настала 1848, од којих је један сачинио професор права Максим Симоновић, а други комисија под председништвом Томе Вучића Перишића, установљена ради проналажења узрока одуговлачења парница у Србији, и који су штампани 1848, односно 1849, и поднети на мишљење стручној јавности и разним установама у Кнежевини.¹⁵ У чланку се даље наводи да су комисију за израду нацрта чинили саветник Паун Јанковић Баћа, начелник Административног одељења Кнежевске канцеларије Димитрије Матић, судија Апелационог суда Маринко Радовановић, председник првостепеног суда Живадин Весовић и бивши секретар окружног суда Јован Миленковић, са Пантом Јовановићем, столоначелником Министарства правде, као деловођом. Сличне садржине је био и чланак из *Србског дневника* од 21. јуна 1856. Њиме се читалачка публика обавештава да је комисија за преглед нацрта предала пројекат Савету, који је донео одлуку да о њему свој суд изрази и Министарство правде. Писац чланка одобравао је тај поступак Савета, између осталог јер се говорило да у нацрту постоје „основе” које нису у складу ни са једном теоријом грађанског поступка. Аутор текста је такође сматрао да би било добро да се нацрт одштампа и да о њему изразе свој став судска и полицијска надлештва и учена публика. Према ауторовом мишљењу, кодификаторски подухват моћи ће да се сматра за успешан ако у новом законик у не буде одредби које би се сукобљавале са сваком парницом и уколико не буде постојала потреба за његовим честим изменама.¹⁶

Да се реформи грађанског поступка озбиљно приступило, говори и чињеница да је 21. јуна 1858. донета одлука да министар правде Димитрије Црнобарац и начелник Административног одељења Кнежевске канцеларије Димитрије Матић упуте на шест недеља у иностранство и упознају се са страном регулативом о грађанском поступку и при томе се са стручним лицима посаветују како да се отклоне црне тачке српског законодавства из те области.¹⁷

¹⁵ *Световид*, бр. 26, 5. IV 1856; СД, бр. 30, 12. IV 1856; Слободан Јовановић, *Уставио-бранијељи и њихова влада (1838–1858)*, Београд 1925, 13; Мирослав М. Поповић, *Уставио у Кнежевини Србији (1838–1869): организација и основе судског посудија*, Београд 2016, 144.

¹⁶ СН, бр. 21, 12. III 1848, 93; исти лист, бр. 94, 22. X 1848, 624; *I. пројект закона о посудију судейскому у грађанским парницама за Књажество србско*, Београд 1848; *II. пројект закона о посудију судейскому у парницама грађанским за Књажесство србско*, Београд 1849; СД, бр. 20, 8. III 1856; *Световид*, бр. 26, 5. IV 1856; СД, бр. 30, 12. IV 1856; исти лист, бр. 49, 21. VI 1856; АС, ДС 81/1848, комисија за преглед нацрта законика о грађанском поступку Савету, Београд, 18. III 1848; ДС 412/1853, Савет кнезу, Београд, 29. VII 1853; С. Јовановић (1925), 13; М. М. Поповић, 144.

¹⁷ Црнобарац и Матић су још 1850. тражили да им се одобри путовање у иностранство ради прикупљања материјала за израду законика о грађанском поступку, али им то тада није одобрено. Вид. Деловодни протокол ДС за 1850, бр. 42.

Србски дневник донео је вести и о њиховом одласку на пут и о повратку с њега, уз наду да ће то путовање за Србију имати велике користи.¹⁸

Светоандрејска скупштина, на коју је прва асоцијација повратак кнеза Милоша на престо, била је и вентил за дуго накупљане тегобе народа. Једна од њих била је и спорост суђења, и та тема била је на дневном реду скупштине. Вести о томе отишле су и преко Саве и Дунава, па је *Свејовид* 29. јануара 1859. писао да је на Скупштини затражено увођење кратког усменог поступка без адвоката. Ради се о предлогу „дотичног одбора”¹⁹ прочитаној на 31. седници Скупштине, од 9. јануара 1859.²⁰

Србски дневник је објавио и неколико вести о завршној фази рекодификације грађанског поступка. Према аутору чланка у броју 27 од 5. априла 1859, у Србији се радило на нацрту тога да се „код судова првог степена уведе усменост и јавност”. Та вест била је тачна, што потврђује један чланак из *Србских новина* од 26. фебруара 1859, у којем се каже да је Савет по препоруци кнеза већ почео да ради на новом пројекту законика о грађанском поступку. Вест посвећена пројекту у броју 48 за 1859. гласила је да је за Петровдан сазвана комисија коју су чинили следећи посланици Светоандрејске скупштине – по двојица посланика из сваког округа, протојереја, председника судова и посланика вароши Београда, која би, поред осталог, требало да прегледа и нацрт законика о грађанском поступку и о резултатима свог рада реферише Малогоспојинској скупштини.²¹ Радило се о Одбору Светоандрејске скупштине,²² али се он, према вести из *Србских новина* састојао од 12 лица.²³ Одбор се, судећи према не сасвим комплетним записницима свог рада, није бавио нацртом законика о грађанском поступка, већ само на својој петој седници (7. јула) закључио да предложи Савету да за Малогоспојинску скупштину припреми одговоре на питања Светоандрејске скупштине у вези са увођењем начела усмености и јавности у грађанском поступку. С друге стране, нацрт законика о грађанском поступку читан је на трећој седници Малогоспојинске скупштине (12. септембра 1859), када је одлучено да се за разматрање пројекта формира комисија од по два посла-

¹⁸ СД, бр. 49, 26. VI 1858; исти лист, бр. 61, 7. VIII 1858; исти лист, бр. 63, 14. VIII 1858. Опширни извештај Црнобарца и Матића Савету о путу од 14. августа 1858. објављен је у *Србским новинама*, бр. 98–106 за 1858.

¹⁹ Највероватније се под овом синтагмом из текста у *Србским новинама* крије Одбор Светоандрејске скупштине за молбе и предлоге.

²⁰ СН, бр. 5, 13. I 1859, 18; *Свејовид*, бр. 9, 29. I 1859.

²¹ Држана је у Крагујевцу од 8. до 24. септембра 1859.

²² Задатак тог тела је био да претресе предмете које Светоандрејска скупштина током свог заседања није стигла да размотри.

²³ Вест из *Србској дневној* ипак је била тачна, јер је Одбор имао 41 члана. Вид. СН, бр. 78, 4. VII 1859, 1013.

4. ВЕСТИ О КОДИФИКАЦИЈИ ТРГОВАЧКОГ ПРАВА

Кодификација трговачког права имала је за све време свог трајања константан, али не велики публицитет. У првој години свог излагања, 1852, *Србски дневник* објавио је текст у којем је писало да су се београдски трговци договорили да влади поднесу молбу за доношење трговачког законика и да је један нацрт тог кодекса 1851. већ поднет Савету. Обе вести биле су истините; београдски трговци су 15. новембра 1852. молили кнеза Александра да се изда трговачки законик, а његов нацрт је 19. септембра 1851. Савету предала комисија чији је задатак био да га изради. Мотив престоничких трговаца за подношење молбе за кодификацију трговачког права – смањење, односно укидање кредита који су раније уживали код страних трговаца – појављује се и у чланку из *Србском дневнику* и у молби београдских трговаца од 15. новембра 1852.²⁷

Свејовиг је у свом 51. броју из 1854. пренео вест из *Тришћанских новина*²⁸ (*Triester Zeitung*) да у Србији једна комисија ради на трговачком законуку. Та вест је у моменту свог појављивања у *Свејовигу* била дезинформација, будући да се у извештају Министарству финансија Савету о свом раду од 1. марта 1854. до 1. марта 1855. наводи да се у том периоду на трговачком законуку није радило.²⁹

У *Свејовигу* бр. 18 за 1856. може се пронаћи информација „да новије вести говоре и за дотичне законе меничне и трговачке”. Ова, за данашњег читаоца језички помало нејасна формулација, свакако има везе са закључком Одбора за побољшање трговине, тела формираног ради изналажења мера за побољшање трговине у Србији, од 13. фебруара 1856. да је потребно издавање трговачког законика. Износећи пред своје читаоце спор о надлежности за изрицање пресуде у спору једног београдског трговца са пештанском трговачком кућом, неименовани аутор чланка из 93. броја *Србског дневника* закључује да би било добро да се донесе „менични закон”. Дописник *Србског дневника* из Београда у броју 6 за 1857. обавештава читаоце тог листа да је у Србији у току процес израде трговачког законика, што је било тачно, јер је 8. јануара те године образована комисија за преглед нацрта трговачког кодекса из 1851.³⁰

²⁷ СД, бр. 40, 12. XI 1852; Гордана М. Дракић, Урош Н. Станковић, „Кодификација трговачког права у Кнежевини Србији (1849–1860)”, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду* 4/2018, 1582; АС, Министарство финансија – Одељење промишљености, 1853, ф. IV, р. 138, београдски трговци кнезу Александру, Београд, 15. XI 1852.

²⁸ Лист на немачком језику које је излазио у Трсту 1851–1918.

²⁹ *Свејовиг*, бр. 51, 24. XI 1854; АС, ДС, 827/1856, Министарство финансија Савету, Београд, 1. VII 1855.

³⁰ СН, бр. 27, 16. II 1856, 109; *Свејовиг*, бр. 18, 4. III 1856; СД, бр. 93, 22. XI 1856; исти лист, бр. 6, 20. I 1857; АС, ДС, 960/1859, записник седнице Савета од 8. I 1857.

Србски дневник за 1858. постоји једна, али у осудици извора о раду на трговачком законуку током 1858, вредна вест. Реч је о информацији да је на седници Трговачког одбора од 15. априла читано писмо Министарства финансија у којем се помиње да комисија за израду трговачког законика вредно обавља свој посао, а Министарство предочава да ће настојати да тај законик буде што пре готов.³¹

У *Србском дневнику* бр. 8–14 за 1860. објављен је цео текст трговачког законика. У броју 10 истог листа је, поред тога, изашла кратка вест да је донет трговачки законик за Србију од 170 чланова, који садржи само материјални део трговачког права, док ће процесни део бити издат касније.³²

5. ВЕСТИ О КОДИФИКАЦИЈИ КРИВИЧНОГ ПРАВА

Новински чланци о кодификацији кривичног права почели су полемиком на ступцима *Србских народних новина*. Крајем јула и почетком августа 1841. у том листу светлост дана су угледала два чланка у којима се о нацрту кривичног законика Василија Лазаревића и његовом прегледу пише негативно: да ће прегледање пројекта бити поверено комисији у којој нема ни једног правника³³, а да се међу њима налази и један лекар³⁴, да критичар мора бити стручнији од онога кога критикује, да је Лазаревићев нацрт више налик школском коментару него законуку, да је, истина, једноставно написан, али да се у њему често не могу раздвојити чланови и њихова тумачења и да одређивање казне за извршиоце кривичних дела оставља владару, због чега није у сагласности са Турским уставом.³⁵

На та два чланка реаговао је аутор текста у 67. броју *Србских народних новина* из 1841. Случајно или намерно, чланке претходних дописника протумачио је тако да они оспоравају преглед нацрта као такав, па је реплицирао да су и Пруска³⁶, Саксонија³⁷ и Баварска³⁸ подврнуле прегледу нацрте

³¹ СД, бр. 41, 29. V 1858.

³² СД, бр. 8–14, 28. I – 18. II 1860; *Законикъ търговачкѣй за Княжесѣтво Србию*, Београд 1860.

³³ За чланове комисије именовани су саветник Голуб Петровић, министар правде Стефан Радичевић и начелник Санитетског одељења Министарства унутрашњег дела Јован Стејић. Вид. АС, ДС, записник седнице Савета од 8. VII 1841.

³⁴ Реч је о Јовану Стејићу.

³⁵ СНН, бр. 61, 31. VII 1841, 238; исти лист, бр. 62, 3. VIII 1841, 242.

³⁶ О доношењу пруског кривичног законика вид. Theodor Herrmann Goldammer, *Die Materialien zum Straf-Gesetzbuche für die preußischen Staaten I*, Berlin 1851, VII–XVI.

³⁷ Опшириније о кодификацији саксонског кривичног права у Johann Carl Gross, *Criminalgesetzbuch für das Königreich Sachsen II*, Dresden 1838, 1–12.

³⁸ Кратак историјат доношења кривичног законика Баварске описан је у Carl Georg Waechter, *Beilagen zu Vorlesungen über das deutsche Strafrecht I*, Stuttgart 1877, 151–152.

својих будућих кривичних законика, иако су их сачинила велика имена правне науке попут Фојербаха³⁹, Гролмана⁴⁰ и Титмана⁴¹, од којих је тешко наћи веће стручњаке. Тиме што каже да се Лазаревићев нацрт не разликује од коментара закона, претходни дописник је демонстрирао своје незнање, јер ако неки текст закона садржи објашњења чланова, онда он више није закон него постаје коментар закона.⁴²

У расправу се умешао и уредник *Сербских народних новина* Теодор Павловић, који је стао у одбрану тезе да критичар мора имати већу стручност од оног кога критикује и додао да би рад комисије за преглед Лазаревићевог нацрта, с обзиром на значај материје коју регулише, требало да буде што јавнији и да би будући кривични законик требало усвојити на народној скупштини.⁴³

Окончање рада „спорне” комисије такође се нашло у *Сербским народним новинама*. Аутор чланка из 62. броја тог листа саопштио је јавности да је део Лазаревићевог нацрта прегледан и предат Савету. Примедбе су наводно биле опшириније од оригиналног текста нацрта, а аутор чланка је сматрао да их због значаја треба штампати. Ове информације косе се са тврдњом Ђ. Ценића да комисија није изнела никакве суштинске замерке на пројекат. Ко је у праву, за сада нисмо успели да установимо, јер се у архиви Савета налази само акт којим комисија спроводи том телу прегледани део нацрта, али самог нацрта нема.⁴⁴

Друга комисија за преглед Лазаревићевог нацрта, формирана 1843, привукла је много мању пажњу новинара *Сербских народних новина*. Посвећен јој је свега један чланак, у броју 79 за 1843, у којем је верно предочен састав комисије – саветник Лазар Зубан, Јован Хаџић, начелник Министарства правде Сава Шилић и председник београдског окружног суда Лазар Арсенијевић Баталака.⁴⁵

Почетком 1844, када је у жижи било издавање СГЗ-а, аутор једног чланка из *Сербских народних новина* констатује да је наступио мали застој у прегледању кривичног законика, док се у 4. броју *Сербских народних новина* за 1845. могло прочитати како је Лазаревићев пројекат прегледан и да се

³⁹ Анселм Фојербах (1775–1833), чувени немачки правник, аутор баварског кривичног законика из 1813.

⁴⁰ Карл Гролман (1775–1829), немачки правни теоретичар.

⁴¹ Карл Титман (1775–1834), немачки правник, творац нацрта кривичног за Саксонију.

⁴² СНН, бр. 67, 24. VIII 1841, 266–267.

⁴³ СНН, бр. 67, 24. VIII 1842, 266–267.

⁴⁴ СНН, бр. 67, 24. VIII 1842, 266–268; Ђорђе Д. Ценић, *Објасненъ Казнишелноѣ законика за Княжесѣтво Србию*, Београд 1866, 5; АС, ДС, 303/1842, Комисија за преглед Лазаревићевог нацрта Савету, Београд, 27. VII 1842.

⁴⁵ СНН, бр. 79, 3. X 1843, 315; АС, МИД-В, деловодни протокол за 1843, бр. 779.

очекује његово озакоњење, што демантује већ помињани извештај Савета кнезу Александру од 8. маја 1845.⁴⁶

Када је, после једнодеченијске паузе отпочела нова, завршна фаза кодификације кривичног права, *Србске народне новине* више нису излазиле, па су о раду на кривичном законуку тада извештавали (претежно) *Србски дневник* и (много мање) *Световид*.

Србски дневник од 8. марта 1856. известио је да је у Србији формирана комисија за израду кривичног законика под председништвом саветника Стефана Магазиновића. Ту комисију Савет је образовао 11. фебруара 1856, апоред Магазиновића су је чинили судије Врховног и касационог суда Филип Христић и Ђорђе Ценић и секретари Савета Јеврем Грујић и Рајко Лешјанин. Образовање друге комисије, на челу са саветником Лазаром Арсенијевићем Баталаком – која је требало да прегледа нацрт кривичног законика који је 1857. сачинила прва – такође је било (додуше кратка) вест у *Србском дневнику*.⁴⁷

Световид је на самом почетку 1859. објавио да је Савет послао Светоандрејској скупштини нацрт „општег” кривичног законика, који је садржао и санкције за кривична дела државних службеника извршена у вршењу службене дужности.⁴⁸ Предлог да се од Савета затражи да пошаље нацрт кривичног законика Скупштина је усвојила на предлог београдског посланика Михајла Барловца, на својој петој седници, одржаној 9. децембра 1858. Нацрт је прослеђен скупштинском одбору за молбе и предлоге, али се он 15. јануара 1859. изјаснио да, премда је доношење кривичног законика важно питање, Скупштина нема времена да се посвети његовом решавању.⁴⁹

И за нацрт кривичног законика, као и за пројекат законика о грађанском поступку, *Србски дневник* је писао да ће бити размотрен од стране Одбора Светоандрејске скупштине. Разматрања нацрта као таквог, судећи према записницима, није било. Одбор је само на својој деветој седници, одржаној 11. јула, донео закључак да би у циљу борбе против зеленаштва кривичним законом требало санкционисати узимање наплаћивање камате на зајам веће од 12%. Насупрот томе, нацрт кривичног законика доспео је пред Мало-госпојинску скупштину, као што је у *Србском дневнику* и најављено. *Законик*

⁴⁶ СНН, бр. 9, 30. I 1844, 36; СНН, бр. 4, 14. I 1845, 14; АС, МИД-В, 1845, II/254, Савет кнезу Александру, Београд, 8. V 1845.

⁴⁷ СД, бр. 20, 8. III 1856; исти лист, бр. 41, 29. V 1858; Драган Николић, *Кривични законик Кнежевине Србије*, Ниш 1991, 69–70, 73, 75.

⁴⁸ Та материја налазила се у глави XI посебног дела нацрта и садржала свега један, истини за вољу најдужи члан у целом пројекту (чл. 142). Вид. Д. Николић, 72. Разлог њеног постојања ик детаљног регулисања у нацрту свакако је мало је рећи неузорно понашање чиновника из времена уставобранитељске владавине.

⁴⁹ СН, бр. 137, 13. XII 1858, 528; *Световид*, бр. 1, 1. I 1859; Андрија Раденић, *Светоандрејска скупштина*, Београд 1964, 171.

за злочинсѣва и ѣресѣуѣ – општи део нацрта – читан је на четвртој и петој седници Скупштине (14–15. септембра 1859) и одлучено је да се он комисијски прегледа. Извештај комисије читан је на једанаестој седници Скупштине (22. септембра): неке од њених промедби су усвојене, а неке одбачене.⁵⁰

Поред *Званичних и Србских новина*, *Законик за злочинсѣва и ѣресѣуѣ* објављен је и у *Србском дневнику*, с том разликом што је у прва два листа његов текст објављен одједном, а у последњем у деловима (бр. 57–59, 64–67).⁵¹

Дописник *Србског дневника* из Београда јавио је 28. марта 1860. да ће кривични законик бити издат „до који дан”, а тих дана било је само један, пошто је кодекс донет 29. марта.⁵²

Ступање кривичног законика на снагу и реакције на његово доношење уредник *Србског дневника* очигледно је сматрао за важну тему, јер су у том листу поводом ње изашла три чланка. Први је објављен 10. априла 1860. Његов аутор у уводу лепо примећује да је 1860. са становишта законодавне делатности врло плодна, јер су у њој донети трговачки, грађански и напо-слетку кривични законик. Аутора је обузело задовољство због члана 2 Законика, којим је у српско кривично законодавство узаконено начело *nullum crimen sine lege*, јер је оно, према ауторовом мишљењу, брана од самовоље судија. Потом аутор на прескоке излаже садржину Законика. Детаљно препричава садржину прве главе, наводећи законски минимум и максимум за сваку од санкција, највише се задржавајући на рестриктивној примени телесне казне, свакако да би нагласио да се у Кнежевини наставља хуманизација кривичног права, започета укидањем тортуре у кривичном поступку, стављања леша на точак после извршења смртне казне (1858) и казне шибе (1859). Да би то могао да буде разлог већег присуства телесне казне у ауторовом чланку, указује и текст из *Србског дневника* од 14. априла 1860, у којем стоји да су пре доношења Законика странци оправдано Србији пребацивали да има драконско кривично законодавство.⁵³

Пошто је прескочио неколико глава, аутор отпочиње излагање о посебном делу Законика. За казне за кривична дела против отаџбине, владара и устава (девета глава Законика), аутор вели да су строге, али лековите и сасвим одговарајуће за прилике у Србији. Ауторову препоруку „великашима” и високим чиновницима да повремено читају одредбе ове главе требало би схватити као поруку да не би требало испитивати да ли је кнез Милош онај

⁵⁰ СД, бр. 48, 21. VI 1859; СН, бр. 85, 21. VII 1859; исти лист, бр. 4, 31. X 1859, 17; исти лист, бр. 9, 12. XI 1859, 42.

⁵¹ Д. Николић, 84; СД, бр. 57–59, 23–30. VII 1859; исти лист, бр. 64–67, 16–27. VIII 1859.

⁵² СД, бр. 27, 3. IV 1860; *Казнийелный законикъ за Княжесѣво Србию* (КЗ), Београд 1860, 168.

⁵³ СД, бр. 28, 10. IV 1860; исти лист, бр. 29, 14. IV 1860; КЗ, 12–21; Тихомир Васиљевић, *Ђорђе Д. Ценић: развој кривичног правне мисли у Србији XIX века*, Београд 1987, 184, 186, 188.

стари. Из десете главе (кривична дела против закона, власти и јавног поретка), аутор текста цитира члан 92, у којем се налазило кривично дело подстицања на непокорност властима, додајући да ово поглавље Законика има за циљ да заштити ауторитет власти. Од осталих одредаба из посебног дела, аутор је нешто детаљније прокоментарисао још само казне за крађу, наводећи да су оне блаже него у ранијем кривичном законодавству.⁵⁴ Друга поглавља из посебног дела Законика само су набројана, а аутор није пропустио да помене ни да ће кодекс ступити „у живот” шест недеља пошто га кнез потпише. Уз опаску да ће у Законику свакако бити празнина, аутор у одбрану састављача истиче да се приликом израде кодекса водило рачуна да у њега буду уграђена домаћа и страна искуства и савремена научна достигнућа.⁵⁵

Србски дневник се укључио у одбрану Србије и њеног кривичног законика од тврдње бечких *Аусџријских новина* (*Österreichische Zeitung*) да су одредбама тог законика странци противно уговорима подвргнути српској јурисдикцији⁵⁶ преношењем демантија из *Србских новина*, у којем се подвлачи да се надлежност у кривичноправним стварима уређује законом у кривичном поступку, којег у Србији још нема.⁵⁷

6. ВЕСТИ О КОДИФИКАЦИЈИ КРИВИЧНОГ ПРОЦЕСНОГ ПРАВА

Међу савременицима и у науци прилично запостављена кодификација, *Законик о њосџујку судском у кривичним делима*, ништа бољи третман није имала ни у штампи. Прва вест о њему долази из 41. броја *Србског дневника*

⁵⁴ Ово је без сумње алузија на *Уредбу о казњењу крађљиваца и лојова* (1845), којом се било прописано да ће се крађљивац истовремено осудити на робију и телесну казну, и *Казнишелни закон за њоаре и крађе*, који је између осталог предвидео да ће онај ко украде ствар вредности веће од 10 талира бити кажњен мртвом шибом (трчање 12 пута до краја реда од 300 момака који батинају осуђеног и назад). Вид. *Сборникъ законѣ и уредбѣ, и уредбены указа изданы у Княжесѣвѣ србскомѣ* (ЗЗУ) 3/1847, 48; ЗЗУ 4/1849, 28

⁵⁵ СД, бр. 28, 10. IV 1860; КЗ, 42–43. Без намере да послужимо као апологете Законика и аутора текста, ипак ћемо напоменути да његове оцене о домаћим и страним слојевима у кодексу мање-више одговарају чињеничном стању. Вид. Д. Николић, 106–119.

⁵⁶ Оригиналан текст чланка „Нови србски криминални законик и уговори”, како је преведен у *Србским новинама*, нисмо успели да пронађемо, тако да о његовој садржини можемо само да нагађамо. Према члану 5 трговачког уговора између Аустрије и Турске од 27. јула 1718, аустријски поданици нису могли бити изведени пред турски суд без сагласности аустријског конзула или тумача и на то су се аустријске власти често позивале када би неком њиховом поданику у Србији претио судски поступак. Вид. Friedrich Wilhelm Ghillany, *Diplomatisches Handbuch: Sammlung europaischen Friedensschluesse, Congressacten und sonstigen Staatsurkunden vom Westphalischen Frieden bis auf die neueste Zeit*, Noerdlingen 1855, 220–221.

⁵⁷ СН, бр. 54, 7. V 1860, 215; СД, бр. 37, 12. V 1860.

за 1858, у којем се хвали намера српске владе да изда кривични законик, али с друге стране истиче да би било још важније издати законик о кривичном поступку, јер је он још већи гарант личне слободе и браник од злоупотреба и самовоље. У том тренутку већ је постојао један нацрт законика о грађанском поступку, који је 1857. сачинио Јеврем Грујић.⁵⁸

Новосадски *Србобран* није се ниједном огласио о кодификацији права у Србији, осим што је у броју 62 за 1865. донео у преводу са немачког чланак *Са србско-аустријске љранице 24. јул (Сћудије о унућирацњем сћану Србије)*, претходно објављен у бечком листу *Будућности* (*Die Zukunft*). У чланку, у коме се излажу критички прилике у Србији, напада се Великогоспојинска скупштина (1864) за то што је министру правде Рајку Лешјанину изразила благодарност за предан рад на законик у кривичном поступку, а да при томе он који већ неколико година ради на том кодексу⁵⁹ није показао јавности резултате свог рада. Објављивање овог чланка требало би уклопити у шири контекст промене уређивачке политике *Србобрана* када је уместо српске почела да га финансира аустријска влада.⁶⁰ Министар Лешјанин је Великогоспојинску скупштину, узгред, 24. августа 1864. известио да је нацрт законика о кривичном поступку готов, те да још није донет само зато што би нова организација судства захтевала велике издатке, а било је много пречих трошкова.⁶¹

Озакоњења законика о кривичном поступку сетио се само *Наћрегак*, који је у 26. броју објавио систематику тог правног акта, без последње главе (*Закључења*). Аутор текста о Законик у навео је да се у Србији у кривичном поступку до његовог издавања судило по расписима. Та тврдња на први поглед могла да делује као одраз елементарног непознавања правних прилика испод Саве и Дунава, па чак и омаловажавања Кнежевине, али не треба искључити да је аутор текста мислио на распис о законској снази доказа од 16. марта 1863, важан извор српског кривичног процесног права у Србији пре кодификације, којим је обухваћена не само материја извођења доказа, него и доношења пресуде у кривичном поступку.⁶²

⁵⁸ СД, бр. 41, 29. V 1858; Зоран Мирковић, „О постанку српскога кривичног поступка 1865. године: цртица из повести српских рецепција”, *Сћварање љрава: љрећи скупј Јућословенској удружења за љтеорију, филозофију и социологију љрава*, Београд 2000, 223–224.

⁵⁹ Од почетка 1862. Вид. 3. Мирковић, 228.

⁶⁰ *Die Zukunft*, № 32, 12. VIII 1865, 1009; *Србобран*, бр. 62, 4. VIII 1865; В. Крестић, 194.

⁶¹ *Проћоколи редовне народне скупћјшћине држане о Великој Госћоћи 1864. године у Беоћрагу*, Београд 1864, 200;

⁶² *Наћрегак*, бр. 26, 1. IV 1865; *Законикъ о љосћућућу судскомъ у кривичним делима за Княжесћво Србћю*, Београд 1865, садржај; Тома Живановић, *Законски извори кривичноћ љрава Србћје и истћоријски развој њећов и њерноћ кривичноћ љравосућја од 1804. до 1865*, Београд 1967, 388–399.

7. ЗАКЉУЧАК

О кодификацији права у Кнежевини Србији највише су писали *Сербске народне новине* и *Србски дневник*, српски листови са овог простора који су, ако се изузме *Свејовид*, најдуже и излазили. Највише се писало о кодификацији кривичног и грађанског процесног права. Наравно, то је разумљиво, јер је кодификација кривичног права најдуже трајала, а кодификацијâ грађанског процесног права је највише било. Што се садржине вести о кодификацији тиче, најбројније су вести о формирању комисија за преглед нацртâ законикâ, краће или дуже излагање садржине донетих кодекса и судови о њиховом квалитету. Објављивани су понекад и текстови нацрта, тј. законика, а најмање података има о току рада комисија за преглед пројеката. Вести су, помало изненађујуће, углавном тачне. На процес кодификације права у Србији новинари из редова прекосавске штампе гледали су позитивно, независно од тога за који су лист и када писали. СГЗ је једина лоше оцењена српска кодификација, док су скоро све остале мање или више хваљене.

Српска штампа у Хабзбуршкој монархији садржински скоро нимало не обогађује сазнања о самој кодификацији права у Кнежевини. Но то, разуме се, не значи да је као извор за ову тему безначајна и да је до сада оправдано као таква била занемаривана. Напротив. Овдашња штампа нам указује на то колико је српска јавност преко Саве и Дунава била упозната са кодификацијом права у Србији, колику јој је важност придавала и шта је о њој мислила, а то је до сада била готово потпуна непознаница. Осим тога, степен интересовања за изградњу правног система као кичме државе у крајњој линији је и степен интересовања за државу као такву, па је и писање прекосавске српске штампе мали прилог изучавању велике теме – загледаности овдашњих Срба у државу своје браће преко Саве и Дунава.

ЛИТЕРАТУРА И ИЗВОРИ

1. Извори

1.1. Архивска грађа

Архив Србије:

Државни савет

Министарство иностраних дела – Внутрене одељење

Министарство финансија – Одељење промишљености

Архив Српске академије наука и уметности:

Заоставштина Николе Крстића

Преписка Јосифа Рајачића

1.2. Објављени извори

- Николић Драган, *Кривични законик Кнежевине Србије*, Ниш 1991.
- Поповић Мирослав М., *Судство у Кнежевини Србији (1838–1869): организација и основе судској јосијука*, Београд 2016.
- Ценић Ђорђе Д., *Обясненъ Казнийелноѣ законика за Княжесѣво Србию*, Београд 1866.
- Шероглић Павле, *Рейлика на одѣворѣ јосѣодина Милоща Свеѣиѣа у Уѣуку III Ёзыкословномѣ или Преѣлед II. Законика ѣраѣанскоѣ за Сербию*, Београд 1847.
- 2.2. Чланци и расправе
- Аврамовић Сима, „Српски граѣански законик (1844) и правни транспланти – копија аустријског узора или више од тога”, *Срѣиски ѣраѣански законик – 170 ѣодина* (ур. Милена Полојац, Зоран С. Мирковић, Марко Ђурѣевић), Београд 2014, 13–45.
- Дракић Гордана М., Станковић Урош Н., „Кодификација трговачког права у Кнежевини Србији (1849–1860)”, *Зборник радова Правноѣ факулѣѣѣа у Новом Саду* 4/2018, 1577–1594.
- Ивић Алекса, „Израда законика за Кнежевину Србију (од 1829–1843)”, *Архив за ѣравне и друѣѣивене науке* 3/1921, 177–195.
- Jagodić Miloš, „Library of the Ministry of Foreign Affairs of the Principality of Serbia in 1846”, *Istraživanja* 26/2015, 106–132.
- Јовановић Слободан, „Српски законописац”, *Живоѣ и рад дра Јована Хаѣиѣа*, Нови Сад 1899, 26– 76.
- Мирковић Зоран, „О постанку српскога кривичног поступка 1865. године: цртица из повести српских рецепција”, *Сѣѣварање ѣрава: ѣреѣи скуѣ Јуѣословенскоѣ удружења за ѣѣеорију, филозофију и социолоѣију ѣрава*, Београд 2000, 221–240.
- Станковић Урош, „Рад комисије за унапређење граѣанског поступка од 1845. године”, *Зборник радова меѣународноѣ научноѣ скуѣа „Хармонизација ѣраѣанскоѣ ѣрава у реѣиону” одржаноѣ 26. окѣѣобра 2012. ѣодине на Палама, Источно Сарајево* 2013, 145–163.
- Шероглић Павле, „Прегледъ Законника граѣанскогъ за Княжество Сербию, 25. марта 1844. обнародованогъ”, *Бачка вила* 4/1845, 114–187.

Gordana M. Drakić, Ph.D., Full Professor
University of Novi Sad
Faculty of Law Novi Sad
G.Drakić@pf.uns.ac.rs

Uroš N. Stanković, Assistant with Ph.D.
University of Novi Sad
Faculty of Law Novi Sad
U.Stankovic@pf.uns.ac.rs

Serbian Press in the Habsburg Monarchy on the Codification of Law in the Principality of Serbia

Abstract: *The paper sheds light on the articles of Serbian press from Habsburg Monarchy related to the codification of law in Serbia. The authors shall discuss the columns of Serbska novina (Magazin za knjižestvo, hudožestvo i modu), Serbske narodne novine, Srbski dnevnik, Svetovid, Srbobran and Napredak in relation with the long way paths to the introduction of civil, criminal and commercial code, as well as codes of civil and criminal procedure for the Principality of Serbia. The trueness of the news shall be subject to examination, and the necessary explanations on the unclear spots of the newspaper articles shall be provided.*

Keywords: *Serbian press in the Habsburg Monarchy, Serbian Civil Code (1844), Serbian Code of Civil Procedure from 1853, Serbian Code of Civil Procedure from 1860, Serbian Code of Civil Procedure from 1865, Serbian Commercial Code (1860), Serbian Criminal Code (1860), Serbian Code of Criminal Procedure (1865).*

Датум пријема рада: 13.2.2021.